

ISSN 2616-678X

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

Евразийского национального
университета имени Л.Н. Гумилева

BULLETIN

of the L.N. Gumilyov
Eurasian National University

ФИЛОЛОГИЯ сериясы

Серия **ФИЛОЛОГИЯ**

PHILOLOGY Series

№3 (124) / 2018

1995 жылдан бастап шығады

Издается с 1995 года

Founded in 1995

Жылына 4 рет шығады

Выходит 4 раза в год

Published 4 times a year

Астана, 2018

Astana, 2018

Бас редакторы **Дихан Қамзабекұлы**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Бас редактордың орынбасары **Шолпан Жарқынбекова**
филология ғылымдарының докторы, проф. (Қазақстан)

Редакция алқасы

Аскер оғлы Рамиз	Ф.ғ.д., проф. (Әзербайжан)
Ақматалиев Абдылдажан	Ф.ғ.д., проф. (Қырғызстан)
Бахтикиреева Улданай	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Беженару Людмила	Ф.ғ.д. проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргүл	Ф.ғ.к., (Қазақстан)
Біжкенова Айгүл	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жақыпов Жантас	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Журавлева Евгения	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Жаң Динжиң	PhD, проф. (Қытай)
Ескеева Мағрипа	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Ержласун Гүлжанат	PhD, ассос. проф. (Түркия)
Қасқабасов Сейіт	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Негимов Серік	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нұрғали Қадиша	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Нуриева Фануза	Ф.ғ.д., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	Ф.ғ.д., проф. (Германия)
Рахманов Носимхан	Ф.ғ.д., проф. (Өзбекстан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (АҚШ)
Сәтенова Серікгүл	Ф.ғ.д. проф. (Қазақстан)
Султанов Казбек	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Тәжібаева Сәуле	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Хисамитдинова Фирдаус	Ф.ғ.д., проф. (РФ, Башқұртстан)
Чернявская Валерия	Ф.ғ.д., проф. (Ресей)
Шәріп Амантай	Ф.ғ.д., проф. (Қазақстан)
Шәріпова Гүлбану	Ф.ғ.к., қауымд. проф. (Қазақстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Түркия)
Янковский Генрих	PhD, проф. (Польша)

Редакцияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Сатпаев к-сі, 2, 408 б.

Тел.: (7172) 709-500 (ішкі 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Жауапты редактор, компьютерде беттеген Құрманғалиев Ілияс

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. ФИЛОЛОГИЯ сериясы
Меншіктенуші: ҚР БЖҒМ «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті» ШЖҚ РМК
ҚР Ақпарат және коммуникациялар министрлігінде 27.03.2018 ж. №16996-Ж тіркеу куәлігімен тіркелген.
Мерзімділігі: жылына 4 рет.
Тиражы: 35 дана
Типографияның мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қ., Қажымұқан к-сі, 12/1, тел.: (7172)709-500 (ішкі 31413)

© Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Editor-in-Chief **Dihan Kamzabekuly**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Deputy Editor-in-Chief **Zharkynbekova Sholpan**
Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial board

Asker ogly Ramiz	Doctor of philology, Prof. (Azerbaijan)
Akmataliyev Abdildajan	Doctor of philology, Prof. (Kyrgyzstan)
Bakhtikireeva Uldanai	Doctor of philology, Prof (Russia)
Beisembayeva Zhanargul	Can. of philology, (Kazakhstan)
Bezhenaru Lyudmila	Doctor of philology, Prof (Romania)
Bizhkenova Aigul	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Chernyavskaya Valeriya	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Erzhiasun Güljanat	PhD, assos. Prof (Turkey)
Yeskeyeva Magripa	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Henryk Jankowski	PhD, Prof. (Poland)
Kaskabassov Seit	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Khisamitdinova Firdaus	Doctor of philology, Prof. (RF, Bashkortostan)
Metin Ekiji	PhD, Prof. (Turkey)
Negimov Serik	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurgali Kadisha	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Nurieva Fanuza	Doctor of philology, Prof. (RF, Tatarstan)
Reichl Karl	Doctor of philology, Prof. (Germany)
Rakhmanov Nasimhon	Doctor of philology, Prof. (Uzbekistan)
Rivers William Patrick	PhD, Prof. (USA)
Satenova Serikkul	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sultanov Kazbek	Doctor of philology, Prof. (Russia)
Sharip Amantay	Doctor of philology, Prof (Kazakhstan)
Sharipova Gulbanu	Can. of philology, assos. Prof. (Kazakhstan)
Tazhybayeva Saule	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhakypov Zhantas	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)
Zhang Dingjing	PhD, Prof. (China)
Zhuravleva Yevgeniya	Doctor of philology, Prof. (Kazakhstan)

Editorial address: 2, Satpayev str., of.408, Astana, Kazakhstan, 010008
Tel.: (7172) 709-500 (ext. 31413)
E-mail: vest_phil@enu.kz

Executive editor, computer layout: Ilyas Kurmangalyev

Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University PHILOLOGY Series

Owner: Republican State Enterprise in the capacity of economic conduct «L.N.Gumilyov Eurasian National University» Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan

Registered by Ministry of Information and Communication of the Republic of Kazakhstan. Registration certificate No 16996-Ж from 27.03.2018

Periodicity: 4 times a year Circulation: 35 copies

Address of printing house: 12/1 Kazhimukan str., Astana, Kazakhstan 010008; tel.: (7172) 709-500 (ext.31413)

© L.N. Gumilyov Eurasian National University

Главный редактор **Дихан Камзабекулы**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Зам. главного редактора **Шолпан Жаркынбекова**
доктор филологических наук, проф. (Казахстан)

Редакционная коллегия

Аскероглы Рамиз	д.ф.н., проф. (Азербайджан)
Акматалиев Абдылдажан	д.ф.н., проф. (Киргизстан)
Бахтикиреева Улданай	д.ф.н., проф. (Россия)
Беженару Людмила	д.ф.н., проф. (Румыния)
Бейсембаева Жанаргуль	к.ф.н., (Казахстан)
Бижкенова Айгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жакыпов Жантас	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Жан Динжин	PhD, проф. (Китай)
Журавлева Евгения	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ескеева Магрипа	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Ержласун Гульжанат	PhD, ассос. проф. (Турция)
Каскабасов Сейит	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Негимов Серик	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нургали Кадиша	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Нуриева Фануза	д.ф.н., проф. (РФ, Татарстан)
Райхл Карл	д.ф.н., проф. (Германия)
Рахманов Насимхон	д.ф.н., проф. (Узбекистан)
Риверс Уильям Патрик	PhD, проф. (США)
Сатенова Серикгуль	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Султанов Казбек	д.ф.н., проф. (Россия)
Тажибаева Сауле	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Хисамитдинова Фирдаус	д.ф.н., проф. (РФ, Башкортостан)
Чернявская Валерия	д.ф.н., проф. (Россия)
Шарип Амантай	д.ф.н., проф. (Казахстан)
Шарипова Гульбану	к.ф.н., ассос. проф. (Казахстан)
Экиджи Метин	PhD, проф. (Турция)
Янковский Хенрих	PhD, проф. (Польша)

Адрес редакции: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, каб. 408

Тел.: (7172) 709-500 (вн. 31413)

E-mail: vest_phil@enu.kz

Ответственный редактор, компьютерная верстка Ильяс Курмангалиев

Вестник Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Серия ФИЛОЛОГИЯ

Собственник: РГП на ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева» МОН РК
Зарегистрирован Министерством информации и коммуникаций РК под номером №16996-Ж от 27.03.2018г.

Периодичность: 4 раза в год

Тираж: 35 экземпляров

Адрес типографии: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Кажимукана, 12/1, тел.: (7172)709-500 (вн.31413)

© Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Мазмұны

<i>Акбаров А.</i> Шет тілдерін оқыту саясатына қатысты әлеуметтік-мәдени факторлар: Босния мен Герцеговинаның тақырыптық зерттеулері	8
<i>Атанасова С.</i> Шағын аймақтағы «жаһандық ландшафтар»: Велико-Тырноводағы қоғамдық жазбалардың лингвистикалық суреті	17
<i>Бейсембаева Ж.А., Барямова Р.К.</i> Шет тілді оқытуда жаңа технологияларды пайдалану	29
<i>Дюсекенева И.М., Дюсекенев Д.Н.</i> Этномәдени деталь мәселесі орайында	39
<i>Каженова М.М., Жусупова Р.Ф.</i> Оқу үдерісіне жаңа технологияларды енгізу	46
<i>Шарипова М.К., Жанзақова Г.З.</i> Аударма - тіларалық және мәдениетаралық қарым-қатынас құралы	52
<i>Тәжібаева С.Ж., Невская И.А., Мүтәлі А.К., Қадысқызы А.</i> Қытайда қазақ тілінің қолданылуы: мәселелер мен зерттеу перспективалары	59
<i>Байбек А.К.</i> Біржан сал – Арқа ән дәстүрінің көрнекті өкілі	69
<i>Бескемер А.</i> Көркем мәтінді аудару және түсіну: барабарлықтың өлшемшарты	81
<i>Мухамед Абдо Д.</i> Жауынгер-әйел тақырыбы (Б. Васильевтің «А зори здесь тихие» повесі бойынша)	88
<i>Дүйсекова К.К., Габдулина А.К.</i> Қазақ және қытай тілдеріндегі метафоралардың ерекшеліктері	98
<i>Дүйсенгазы С.</i> Қазақ-қырғыз айтыс өнеріндегі ортақ мұрат	109
<i>Жақыпов Ж.А., Догдырбай А.</i> Фольклорлық жанрлар мәтінінің бастапқы және аяққы шендері	116
<i>Жұмағұлов С.Б.</i> Ақын Сәбит Дөнентайұлының мысал өлеңдері	128
<i>Қоңыратбаева Ж.М.</i> Әлемнің мәдени бейнесіндегі Шығыс және Батыс кеңістігі (лингвомәдениеттанымдық тәжірибе)	135
<i>Мурсалимова Г.А., Еділбаев Б.А.</i> Анимация өнерін зерттеудің теориялық - әдіснамалық аспектілері	149
<i>Мырзаханов Т.А.</i> Ағылшынның қаржы және экономикалық метафораларын аударудағы лингвомәдениеттанудың қырлары	157
<i>Нұрахметов Е.Н., Наралиева А.А.</i> Қазақ, ағылшын, неміс сөйлеу тіліндегі гендерлік ерекшеліктер	169
<i>Сүйінова Г.С.</i> Қалалық бірегейліктің урбонимикондағы көрінісі	177
<i>Сұлтанбекова С.А.</i> Неміс тіліндегі аффиксті жаңа мағыналы туынды сөздердің прагматикалық аспектілері	185
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиёмбай Б.С., Жиёмбаева Г.Т.</i> Армян-қыпшақ ескерткіштеріндегі есім сөз таптарының жалпы сипаты	192
Мақаланы рәсімдеу үлгісі	204

Contents

<i>Akbarov A.</i> Socio-Cultural Factors Involved in the Foreign Language Teaching Policy: Case Study of Bosnia and Herzegovina	8
<i>Atanassova S.</i> «Global Landscapes» in Small Places: the Linguistic Picture behind the Public Inscriptions in Veliko Turnovo	17
<i>Beisembayeva Zh.A., Baryamova R.K.</i> The use of Technologies for Foreign Language Teaching	29
<i>Dyussekeneva I.M., Dyussekenev D.N.</i> To the Problem of Ethnocultural Detail	39
<i>Kazhenova M.M., Zhussupova R.F.</i> Integrating new Technologies into Curriculum	46
<i>Sharipova M.K., Zhanzakova G.Z.</i> Translation as a Tool for Interlingual Communication	52
<i>Tazhibayeva S.Zh., Nevskaya I.A., Mutali A.K., Kadyskyzy A.</i> Kazakh Language as Spoken in China: Problems and Research Perspectives	59
<i>Baibek A.K.</i> Birzhan Sal – outstanding representative of the singing tradition of Sary-Arka	69
<i>Beskemer A.</i> Translation and Interpretation of Literary Text: Equivalence Criteria	81
<i>Dina Mohamed Abdo</i> The Theme of a Female Militant (on the Material of B. Vasilyev's Novel «The Dawns Here Are Quiet»).....	88
<i>Duysekova K.K., Gabdulina A.K.</i> Peculiarities of Kazakh and Chinese Metaphors	98
<i>Duysengazy S.</i> Commonalty of ideo in Kazakh-Kyrgyz Aityys	109
<i>Zhakupov Zh.A., Dogdyrbai A.</i> Initial and Final Positions of the Text of Folklore Genres	116
<i>Zhumagulov S.B.</i> Fables of the Poet Sabit Donentayuly	128
<i>Konyratbayeva Zh.M.</i> East and West Space in the Cultural Picture of the World (Linguocultural Experiment)	135
<i>Mursalimova G.A., Edilbayev B.</i> Theoretical and Methodological aspects of Animation Art	149
<i>Myrzakhanov T.A.</i> Lingual and Cultural Aspects of Translation of Metaphors in Financial and Economic Discourse	157
<i>Nurakhmetov E.N., Naraliyeva A.A.</i> Gender features of oral speech in the Kazakh, English and German languages	169
<i>Suynova G. S.</i> On Representation of Urban Identification in the System of Urbonyms	177
<i>Sultanbekova S.A.</i> Pragmatic Aspects of New Affixal Derivatives of the German Language	185
<i>Shaymerdinova N.G., Zhiyembay B.S., Zhiyembayeva G.T.</i> General characteristics of the nominal parts of speech in the Armenian-Kypchak monuments	192
Template	206

Содержание

<i>Акбаров А.</i> Социально-культурные факторы, связанные с политикой преподавания иностранного языка: тематическое исследование Боснии и Герцеговины	8
<i>Атанасова С.</i> «Глобальные ландшафты» в малых пространствах: лингвистическая картина за публичными надписями Велико-Тырново	17
<i>Бейсембаева Ж.А., Барямова Р.К.</i> Использование современных технологий в преподавании иностранных языков	29
<i>Дюсекенева И.М., Дюсекенев Д.Н.</i> К проблеме этнокультурных деталей	39
<i>Каженова М.М., Жусупова Р.Ф.</i> Интеграция новых технологий в учебном процессе	46
<i>Шарипова М.К., Жанзакова Г.З.</i> Перевод как инструмент межъязыковой и межкультурной коммуникации	52
<i>Тажиббаева С.Ж., И.А. Невская, Мутали А.К., Кадыскызы А.</i> Функционирование казахского языка в Китае: проблемы и перспективы исследования	59
<i>Байбек А.К.</i> Біржан сал – выдающийся представитель песенной традиции Сары-Арки	69
<i>Бескемер А.</i> Перевод и интерпретация художественного текста: критерии эквивалентности	81
<i>Мухамед Абдо Д.</i> Тема женщины-бойца (на материале повести Б. Васильева «А зори здесь тихие»)	88
<i>Дуйсекова К.К., Габдулина А.К.</i> Особенности казахских и китайских метафор	98
<i>Дуйсенгазы С.</i> Общность идей в казахско-кыргызских айтысах	109
<i>Жакупов Ж.А., Догдырбай А.</i> Начальная и конечная позиции текста жанров фольклора	116
<i>Жумагулов С.Б.</i> Басни поэта Сабита Донентайулы	128
<i>Коныратбаева Ж.М.</i> Пространство Восток и Запад в культурной картине мира (лингвокультурологический эксперимент)	135
<i>Мурсалимова Г.А., Едильбаев Б.</i> Теоретические и методологические аспекты анимационного искусства	149
<i>Мырзаханов Т.А.</i> Лингвокультурологические аспекты перевода метафор англоязычного финансово-экономического дискурса	157
<i>Нурахметов Е.Н., Наралиева А.А.</i> Гендерные особенности устной речи казахского, английского и немецкого языков	169
<i>Суюнова Г.С.</i> Об отражении городской идентичности в урбонимиконе	177
<i>Султанбекова С.А.</i> Прагматические аспекты новых аффиксальных дериватов немецкого языка	185
<i>Шаймердинова Н.Г., Жиёмбай Б.С., Жиёмбаева Г.Т.</i> Общая характеристика именных частей речи в армяно-кыпчакских памятниках	192
Образец оформления статьи	208

XFTAP 17.71.91

С. Дүйсенғазы

Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан

Қазақ-қырғыз айтыс өнеріндегі ортақ мұрат

Аңдатпа. Бұл мақалада дәстүрі мен мәдениеті ұқсас қазақ пен қырғыз халқына ортақ айтыс өнерінің ерекшеліктері айтылады. Екі ел ақындарының арасында өткен белгілі айтыстардың көркемдігі таразыланып, тарихи деректері зерттеуші ғалымдардың пікірі арқылы байыпталады. Екі ел арасындағы бастылары - қазақ ақыны Сүйінбай мен қырғыз ақыны Қатағаның, қазақ ақыны Сарбас пен қырғыз ақыны Қалмырзаның және қазақ ақыны Қаңтарбай мен қырғыз ақыны Арыстанбектің айтыстары бар. Сонымен қатар, кейбір айтыс зерттеушілері екеуі бір адам деп жүрген Қатаған мен Арыстанбектің Сүйінбаймен айтыстары талданып, екі айтыстың ерекшеліктері мен ұқсастықтарына көркемдік тұрғыдан баға беріледі.

Өткен ғасырлардағы айтыстарда көбінде көршілес екі елдің ынтымағы мен татулығы, бірлік-берекесі жырланатыны және кей тұстарда екі елдің кемшін тұстары да ақындардың тілімен айтылататыны нақты мысалдармен көрсетіледі. Мақалада Кеңес дәуіріндегі айтыстар мен тәуелсіздік жалдарындағы айтыстардағы қазақ-қырғыз ақындарының елдік мұратқа қосқан үлестері баяндалады.

Түйін сөздер: айтыс, ұлттық дәстүр, ұлттық ментальдік таным, ұлттық ұқсастықтар мен ерекшеліктер.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2018-124-3-109-116>

Кіріспе. Қазақ үшін салт-дәстүрі мен ұлттық мәдениеті, өмір сүру жоралғысы, тіпті тағдыр талайына дейін ұқсас қырғыздан жақын ел жоқ. Қазіргі технология дамыған заманда жоғалмай сақталған ауыз әдебиетінің баға жетпес үлгісіне айналған айтыс өнері екі халықтың ортақ мұрасы болып табылады.

Алайда, жекелеген ақындардың шығармашылығын немесе айтыстарын зерттеген еңбектер болмаса, қазақ-қырғыз айтысының тарихын тұтастай кешенді түрде зерттеу жоқтың қасы деуге болады. Тек қазақ-қырғыз ақындарын «Зар заман» әдебиеті тұрғысынан қарастырған Бауыржан Омарұлының «Зар заман әдебиеті» (2005) зерттеуі мен қырғыз ғалымы Батма Кебекованың «Қырғыз, қазақ ақындар шығармашылығының байланысы» (1985) еңбегінде ғана біраз дүние қамтылған.

Қазақ пен қырғыз ақындар айтысының тамыры тереңде жатыр. Әсіресе, «төсекте басы, төскейде малы қосылған» Жетісу өңірінің ақындары қырғыздармен жиі араласып, Алатаудың күнгеі бетіндегі ас-тойларға жиірек ат шалдырып тұратын болған. Біздің айтыс тарихынан білетініміз, Жетісу ақындары Сүйінбай, Сарбас, Майкөт, Бактыбай, Құлмамбет, Қаңтарбай, Майлықожа, Жамбыл, Үмбетәлі, Кенен, т.б. ақындар қырғыз жеріндегі астарға барып, жиі айтысқа түсіп отырған. Қырғыз ақындарының қазақ жеріне келіп айтысқаны туралы да деректер аз емес. Мәселен, Сүйінбай мен Қатағанның, Сүйінбай мен Арыстанбектің, Қаңтарбай мен Арыстанбектің, Сарбас пен Қалмырзаның, Жамбыл мен Балықтың, Жамбыл мен Молда Бағыштың т.б. сөз қағысулары сөзімізге дәлел. Бұл айтыстардың көбінде көршілес екі елдің ынтымағы мен татулығы, бірлік-берекесі жырланады. Қазақ пен қырғызды «екі өркеші түйенің, екі емшегі биенің» деген тіркестер сол айтыстардың үстінде айтылған еді. Негізінен, қазақ пен қырғыз арасындағы айтыстардың мәтіндері көлемді емес, дені қысқа қайырылады. Екі жақтың ел ағаларының шешімі нәтижесінде ерте аяқталып отырған. Ондай айтыстарға Сүйінбай мен Арыстанбектің, Қаңтарбай мен Арыстанбектің айтыстарын жатқызуға болады. Айтыс ауызша жаралып, ауызша таралатын өнер болғандықтан кейбірінің мәтіні өзгеріске түсіп, бізге толық жетпеуі де бек мүмкін.

Тақырыптың өзектілігі. Айтыс сөз барымтасы болған соң көршілес елдер арасындағы дау-дамай да, алыс-беріс наразылықтары да айтылмай тұрмайды. Әсіресе, XIX ғасырдағы ақындардың арасындағы айтыстарда Кенесары хан мен Наурызбай сұлтанның қырғыз жеріне жасаған жорығы кезіндегі тарихи жағдайларды көбірек тілге тиек етеді. Бұл даулы әңгіме екі ел ақындары айтысында әлі күнге дейін айтылып келеді. 2011 жылы Қазақстан тәуелсіздігінің 20 жылдығына орай Астанада өткен айтыста Ринат Зайытов пен қырғыз ақыны Аалы Тұтқышевтің арасындағы айтыста да осы мәселе сөз болды.

Мәселенің зерттелу тарихы. Қазақ пен қырғыз айтысы туралы сөз қозғалғанда әуелі ауызға ілігетіні Сүйінбай мен Қатағанның айтысы. Әдебиеттанушы Бекен Ыбырайым бұл айтысты алғаш 1935 жылы жеке кітап етіп құрастырып, көпшілікке жариялаған Ілияс Жансүгіров пен Фатима Ғабитова деген дерек келтіреді. Осы кітаптағы айтысқа байланысты І.Жансүгіровтің пікірінде: «Сүйінбайды Жетісудың қазақ, қырғызы біледі. Әсіресе, оның Қатағанмен айтысы жалпақ елге тым көп тараған өлең. Мұны әр ақын әртүрлі қылып айтады. Қазақ ақыны айтса, Сүйінбайды жеңдіреді, қырғыз ыршысы айтса Арыстанбайға (Қатағанға) жеңдіреді», – дейді. І.Жансүгіровтің осы кітабы жарық көргеннен кейін айтыстың бірнеше нұсқасы жырлаушылардың аузынан жазылып алынды. Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университетіндегі «Жамбылтану» орталығы 2014 жылы «Ақындар аманаты» сериясымен кітап қылып шығарған нұсқасын 1937 жылы Ө.Қарғабайұлы деген азамат жыр алыбы Жамбылдың аузынан жазып алыпты. Олардың арасында айырмашылық көп. Ол арнайы жеке зерттеуді талап етеді.

Бұл айтыстың қазір халық арасына кең тарап жүргені жыршы Ақан Әбдуәлиевтің айтуындағы нұсқасы. Айтыстың бұл нұсқасында әуелгіде Қатағанның тілі өткір, сөзі шымыр, айтқаны мірдің оғындай болып көрінеді. Тілінен небір метафоралар, теңеулер, кестелі тіркестер кесек-кесегімен төгіледі. Бірақ кезегін алып сілкіне сөйлеген Сүйінбайдың десі басым болады. Қатағанның әр сөзіне тапқыр уәж тауып, бұлтартпас жауабымен тұқыртып тастайды. Қырғыз нұсқалары қолымызда жоқ болғанымен, бізге мәлім қазақ нұсқаларында Сүйінбай қазақтың тоқсанға жуық ру атауларын, олардың бірлігі мен берекесін ту етіп көтереді. Қырғыздың көптігін айтып мақтанған Қатағанға қазақтың әр руының ерекшелігін айта отырып ойсырата соққы береді. Айтыс бір кезекпен ғана тоқтатылған. Қатаған Сүйінбайға жауап бергісі келсе де қырғыз манаптарының өзі ақындарының жеңілгендігін мойындап, «ат төбеліндей қырғыз аттың түгіндей қазақтан» ешқашан көп болмағанын айтып уәжге тоқтайды. Сүйінбайдың ат-шапан айыбын төлеп, құрметтеп шығарып салады.

Қатаған ақынның тұлғасы жайында екі ел ғалымдарының арасында әлі күнге пікір қайшылықтары бар. Сүйінбай шығармашылығын зерттеген қазақ ғалымы Мүбәрәк Үмбетәев Қатаған деген ақынның болмағанын, ол атақты «Зар заман» ақыны Арыстанбек Бұйлашұлының руының атауы екенін, кейде жұрт оны руының атымен атай беретінін алға тартады. Жоғарыда жазғанымыздай, Ілияс Жансүгіров те Сүйінбаймен айтысқан Арыстанбай деуі де тегін болмаса керек. Біздің қолдағы мәтінге қарап отырсақ, олай деуінің де негізі бар сияқты. Қатаған-ыршы айтыс үстінде:

Менің атым Қатаған,
Қоңырбөрік асында,
Бес жүз жылқы матағам!
Сүйінбай тәуір ақын деп,
Мұның несін атаған?!
Құс мойынды, қоян жон,
Тұлпардан туғам жатаған.
Айтысам деп менімен,
Бай-мырзанды құса ғып,
Өлтіріп алма қападан! – дейді.

Қоңырбөрік қазақтың қырғызбен іргелес жатқан Албан тармағына кіретін ру атауы. Ал матаған деген сөз байлаған деген сөздің синонимі екені түсінікті. Сондықтан бұл жерде ақын менің руым Қатаған деуі де мүмкін ғой. Бір ақынның бүкіл Қоңырбөрік елінің асына бес жүз жылқы байлағаны да сәл күмән тудырады. Ауызша жеткен айтыстың мәтінінде кейін «менің атым» болып өзгеріп кетуі де ғажап емес. Оның үстіне Сүйінбай да айтыс үстінде Қатағанның кедейлігін бетіне басады:

Әрнәрсені бір сөйлеп,
Алжып аңға шыққанша,
Үйде неге жатпайсың?!
Байлығың сенің белгілі,
Бұтыңды отқа қақтайсың,
Жаздай егін айдайсың,
Жалғыз бұзау байлайсың!
Сүйінбай сынды ақынды,
Жеңемін деп ойлайсың,
Қарсы шапқан қырғиға,
Ажалы жеткен торғайсың!

Өзі жалғыз бұзау байлап отырған сіңірі шыққан кедей ақын қалайша Қоңырбөріктің асына бес жүз матайды. Айтыстың кей нұсқаларында Қоңырбайдың асында деп айтылатынын да ескеруіміз керек. Бірақ өзі малсыз адамның қандай асқа да бес жүз жылқы байлай алмасы анық. Астанадағы бір айтыста қырғыздың Амантай Құтманалиев, Эльмирбек Иманалиев сияқты белгілі ақындарынан сұрағанымда, «Қатаған деген ақын өмірде болмаған». «Ол Арыстанбек болуы керек» деген жауап алдым. Бірақ олар Қатағанның жеңілгеніне намыстанып айтпай қоюы мүмкін ғой. Әрине, бұл біздің жеке азаматтық пікіріміз.

Ал қырғыз зерттеушісі Батма Кебекова Арыстанбек пен Қатағанның екі бөлек адам болғанын жазады. «Қырғыз, қазақ ақындар шығармашылығының байланысы» еңбегінде Қатаған ыршы жөнінде мәліметтің аздығын, айтыстағы фактілер бойынша дәлелдеудің өте қиын екенін айтады (37 бет). Ал 1824-1878 жылдары өмір сүрген қырғыз әдебиетінің көрнекті өкілі Арыстанбек Бұйлашұлы туралы дерек Қатағанға қарағанда молырақ кездеседі. Ол туралы зерттелген ғылыми еңбектер де жеткілікті.

Бұл айтыста Қатағанның Сүйінбайдың шамына тиетін ауыр сөздерінің бірі Кенесары мен Наурызбайға қатысты тұсы.

Әскер тартып барғанмын,
Сөзімнің тапшы жалғанын,
Әскер тартып барғанда,
Өзімдікі болмап па ед,
Қойныңдағы жарларың,
Атқа да мінген нарларың!
Кенесары төреңнің,
Басын кесіп алғанмын,
Наурызбайдай бегінді,
Итіме сүйреп салғанмын!
Заты жаман Сүйінбай,
Кәне кегінді алғаның!
Алам деп кегің жүргенде,
Ішінде кетер арманың!

Мұндай ел намысына тиетін сөзге қай ақын болса да шамырқанады. Қатағанның үні қаттырақ шыққан өктем сөзіне берген Сүйінбайдың қарымта уәжі де көңілге қонымды. Тап бермеде тауып айтқан сөзінің өзі таудан аққан тасқындай төгіліп түседі.

Жаңадан сөзім жаңада,
Мақтанып жүрсің Қатаған,
Бес алты біткен танаға!
Кенесары, Наурызбай,
Қырғызды барып бес шауып,
Келтірген аузын тобаға!
Төрелерін кергілеп,
Апарып тыққан молаға,
Ол Құдайдың қазасы,
Қазаға қарсы бола ма?!
Заты жаман Қатаған,
Маңайыма жолама!

Сүйінбайдың бұдан ары өршеленіп, төкпелетіп толғаған жырлары Қатаған түгіл қырғыз манаптарының да меселін қайтаратын, сүйектен өтетін кылыштай өткір уәждер еді. Сондықтан сөзге тоқтаған қырғыз ел ағалары сол жерде айтысты тоқтатқан. Сүйінбай сөзсіз жеңеді. Ақынды асқа ертіп барған Тезек төре мен Бөлтірік шешеннің, Сұраншы батырдың мерейі үстем болады.

Қазақ ақыны Сарбас пен қырғыз ыршысы Қалмырзаның арасындағы айтыстың сипаты жұмбақ айтысқа келеді. Сарбас Майкөтұлы 1846 -1914 жылдар аралығында Жетісу өңірінде өмір сүрген дүлдүл ақын болса, Қалмырза Сарпекұлы да ХІХ ғасырда күллі қырғыз халқын аузына қаратқан ақындардың бірі болған. Бішкектен 1994 жылы шыққан «Қырғыз ел ыршылары» атты еңбекте екі жақтың үлкендері ақындарға қазақ пен қырғыздың артықшылығы мен кемшілігін термеуді, жауға шапқан жеңістерін дабыра қылып айтпауды талап етіп қойғаны айтылады. Сонда Қалмырза ақын: «Ақындар оны айтпаса бір-бірін қалай жеңеді? Тым болмаса Сарбасқа бір сауал тастайын», – депті. Екі жақ бұл уәжге тоқтап, айтысты бастауға рұқсат береді. Содан кейін сөзді Қалмырза бастаған екен. Бұл кезең қазақ пен қырғыздың жерінде отаршылықтың әбден орныққан кезі болатын. Қырғыз ақыны соны мегзеп былай депті:

Алматының бауырында,
Сары нар шөкті білдің бе?
Ұзынағаш басына,
Ақ сұңқар қонды білдің бе?
Жүрер жолын болжалдап,
Тұзақ құрды білдің бе?
Иесіз жатқан көп жылқы,
Бірін ұстап міндің бе?

Алатаудың күнгейі мен теріскейін жайлаған екі халықтың ақындары да отаршылардан келетін зауалды алдын ала сезіп жырларына арқау еткен еді. Сол «Зар заман» ақындарының қарсылық лебі осы айтыстан да сезіледі. Қалмырзаның астармен қойған сауалына Сарбас та саспай жауап береді:

Алматының баурына
Сары нар шөкті дегенің,
Балдұр-бұлдыр сөйлеген,
Адам тілін білмеген,
Шапанында жаға жоқ,
Етігінде таға жоқ,
Өңі сары, көзі көк,
Адам білер сөзі жоқ,
Қала салып көшпеген,
Мына бір орыс болмасын.

Бұл жерде Сүйінбай мен Қатағанның айтысындағыдай ақындардың арасында бір-біріне өктемсу жоқ. Екі елдің ортақ мұнын бірге толғап, сыпайы жауаптасу ғана бар. Қалмырзаның мәдениетті қойған сауалдарына Сарбас та асып-таспай бірқалыпты жауап береді. Бұл айтыста да екі елдің ескі жарасы Кенесары мен Наурызбайдың оқиғасы айтылады. Бірақ тек қырғызды шапқан қазақ ханы ғана емес, қазаққа шапқан қырғыз манаптары да сөз болады. Қалмырза:

Оқ жыландай ысқырған,
Беліне қылыш қыстырған,
Төренің ұлын жанға алып,
Төбені шапқан білдің бе?
Ханның ұлын қасқа алып,
Қабакты шапқан білдің бе? – деп жұмбақтаған сауалына Сарбас

салқынқанды ғана:

Оқ жыландай ысқырған,
Беліне қылыш қыстырған,
Төренің ұлын қоса ертіп,
Төбені шапқан дегенің –
Қазақтан шыққан Наурызбай,
Кенесары болмасын!
Ханның ұлын жанға алып,
Қабакты шапқан дегенің –
Қырғыздан шыққан Орман хан,
Қарабек, Жантай болмасын! – деп уәж қайтарады.

Бұл жерде қырғыз ақыны Хан Кенені бүлікшіл етіп көрсеткісі келсе, қазақ ақыны ондай бүлікші өз елінде де бар ғой дегенді тұспалдайды. Себебі, қырғыздың XIX ғасырда өмір сүрген атақты ақыны Қалығұл Байұлының шығармаларында қырғыз манабы Орман ханның да жазықсыз елге жылатқан жөнсіз жорықтарын сынаған жолдар кездеседі. Қалмырза тағы бір сауалында «Екі аждаһа бір інге кірді білдің бе?» деген сауалына Сарбас «Екі аждаһа дегенің тату болып бір інге кірген қырғыз-қазақ болмасын!» деп жауап береді. Айтыста ары қарай қазақ пен қырғыздың би-шешендері, батырлары жұмбақ болып жасырылып оны Сарбас тап басып шешіп отырады. Айтыс осылайша достық ниетте аяқталады.

Мәселенің талқылануы. Сүйінбай мен Арыстанбектің айтысында да ел дауы, жер дауы сөз болады. Бұл айтыс қырғыз зерттеушісі Б.Кебекованың жазуынша, Сүйінбай мен Қатағанның айтысынан кейін болған. Сол айтыс өткен аста Арыстанбек те болған екен. Өзінен жасы да, жолы да үлкен Қатағанды алдыға салып, өзі айтысқа шықпапты. Бірақ Қатағанның жеңілгеніне намыстанып Сүйінбайдан есе қайтаруды ойлап жүрген екен. Екеуі екі-үш жылдан соң «Жеті өгіз» жерде жолығыпты. Бұл айтыста да Кенесары мен Наурызбай сөз болады. Арыстанбек:

Қырғызға қырғын салам деп,
Абылай хан бізге жармасқан,

немесе: Кенесары, Наурызбайдың,

Қырғыздан жеткен қазасы,

- дегеніне Сүйінбай былайша жауап береді:

Абылайханның шабуылы,
Талайдың қалған есінде.
Кенесары, Наурызбай,
Қырғыздардан өлді деп,
Көки берме, есірме,
Басың кетер кесімге!

Жалпы, Сүйінбай екі елдің ынтымағын, берекесін ойлап, Арыстанбекті бірлікке шақыра отырып айтысады. Бірақ Арыстанбектің ескі жараны тырнап айтқанына осылай жауап бермеске амалы жоқ еді. Ол қырғыз ақынына ол Алланың қазасы екенін, түбінде адамның бәрі өлетінін, өмірдің қысқа екенін еске салады. Айтыстың соңында екі елдің ақсақалдары ақындардың жырына бола татулыққа сызат түсетінін айтып, екі ақынды достыққа шақырады. Бәйгені екеуіне теңдей бөліп береді. Арыстанбек осыдан кейін Сүйінбаймен айтыспай, ол жайында керемет толғаулар шығарған ақын болыпты.

Бұл айтыстың көркемдік сипаты жоғары деуге болады. Ақындардың бір-біріне қайтарған уәждері небір айшықты тіркестерге, метафораларға, тенеулерге тұнып тұр.

Ал Қаңтарбай мен Арыстанбектің айтысында екі ақын отарлаушылардан көрген теperiштерін, замананың зарын айтып, тереңнен ой толғайды. Бұл айтыста екі елдің намысына тиетіндей сөздер жоқ. Арыстанбек сияқты қырғыздың даңқты ақынымен қазақ ақыны Қаңтарбай да аяғын тартып айтысқан секілді. Жинақтай айтқанда, XIX ғасырдағы қазақ-қырғыз айтысының қысқаша сипаты осындай. Әрине, қазақ-қырғыз айтысын толықтай талдау үшін бір мақаланың көлемі жетпейтіні анық.

Бұдан кейін Жамбыл мен Тоқтағұлдың, Кенен мен Османқұлдың сыйластығын тарихтан білеміз. Кененнің екі ұлы қаза тапқанда жоқтау жырын шығарған Османқұлдың мақамы бүгінгі қазақ ақындарының айтысында әлі қолданылып жүр. Ал Кеңес Одағы кезеңінде қырғыз төкпелері Естебес Тұрсыналиев, Әшірәлі Айталиев, Замирбек Үсенбаев, Туғанбай Әбдиевтердің қазақ жеріне келіп айтысқандарының талай куәсі болды. Қазақтың Есенқұл Жақыпбеков, Әзімбек Жанқұлиев, Ермек Жұматаев сынды ақындарының айтыстары аңыз болып айтылатынын қырғыз жеріне барғанда естідік. Отыз жасында өмірден өткен Оразалы Досбосыновтың қырғыз ақындарымен айтысы да тарихқа алтын әріптермен жазылатын өнер сайысы. Қырғыз «Айтыш» қоғамдық қоры президенті Садық Шернияз Оразалыны «қырғыз ақындарының киллері» дегенін Жүрсін Ерман жыр қылып айтады.

Қырғыздың Аалы Тұтқышев пен Азамат Болғанбаев деген ақындары өз елдерінде өткен бір айтыста қазақ халқының намысына тиетін ауыр сөздер айтыпты. Бұған елі ішінде біраз наразылық болды. Керісінше, қырғыздың белгілі ақыны Жеңісбек Жұмақадырдың екі елді ынтымаққа шақырған бейнежолдауы халық жадына жылылық ұялатты. Қазақ-қырғыз іргелес жатқан туысқан ел болғандықтан ақындары ел бірлігінің дәнекері болған.

Қорыта айтқанда, қазақ-қырғыз айтысы бүгінгі күні де жалғасын тауып жатыр. Оның дәлелі ретінде, өткен жылы қырғыз жерінде өткен Туғанбай Әбдиевтің 80 жылдығына арналған халықаралық айтыста қазақ және Ыстықкөлдегі Дүниежүзі Көшпенділер ойыны аясында өткен халықаралық айтыста қазақ ақындарының, Қарағандыда өткен Қаздауысты Қазыбек бидің 350 жылдығына арналған айтыста қырғыз ақындарының қатысқанын айтуға болады. Ол бұдан былай да жалғасын таба бермек. Себебі, айтыс екі елдің атынан «Бекзат өнер» номинациясы бойынша ЮНЕСКО-ның тізіміне енген баға жетпес ортақ құндылығымыз.

Әдебиеттер тізімі

- 1 Айтыстану. / Ғылыми жинақ. – Астана: «Жалғас-Print», 2013. – 422 б.
- 2 Омарұлы Б. Зар заман әдебиеті. / Б. Омарұлы – Астана: Елорда, 2005. – 246 б.
- 3 Кебекова Б. Кыргыз-казак фольклордук байланышы. / Б. Кебекова – Бишкек: Турар, 1985. - 246 б.
- 4 Ыбырайым Б. Айтыстың алдаспаны. / Б. Ыбырайым // «Қазақ әдебиеті» газеті, 25.10. 2015.
- 5 Үмбетаев М. Пірім менің – Сүйінбай! / М. Үмбетаев – Алматы: Қазақ университеті, 1992. – 142 б.
- 6 Кыргыз эл ырчылары. / жинақ – Бишкек: Адабият жана искусство институту, 1994. – 180 б.
- 7 Залкар акындар. / жинақ – Бишкек: Адабият жана искусство институту, 1998. – 206 б.

С. Дуйсенгазы

Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Общность идеи в казахско-киргызских айтысах

Аннотация. В этой статье рассматриваются особенности импровизаторская искусства казахов и киргизов, в истории и культуре которых много общего. На основе анализа различных мнений ученых исследуется художественная ценность и исторические моменты импровизационных состязаний акынов двух народов. Среди них особо выделены состезание между казахским акынам Суюнбай и киргизским акынам Катаган, казахским акынам Сарбас и киргизским акынам Калмырза, казахским акынам Кантарбай и киргизком акынам Арыстанбек. Наряду с выше изложенным данной публикации проанализированный айтыс между Катаганом и Суюнбаем и Арыстанбеком и Суюнбаем и автор приходит к выводу о том что под этими различными именами скрывается один исполнитель.

Конкретными примерами иллюстрируются отношения добрососодства двух народов и в том числе акыни некоторых случаях отмечает и замечают негативы противной стороны. В статье также говорится о вкладах казахских и киргизских акынов в развитие духовной культуры своих народов.

Ключевые слова: арии, национальные традиции, национальный менталитет, национальные особенности и особенности.

S. Duysengazy

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Commonality of Idea in Kazakh-Kyrgyz Aitys

Abstract. This article examines peculiarities of the improvisational art of Kazakhs and Kirghiz, whose history and culture have much in common. Based on the analysis of different opinions of scientists and researchers, the literary value and historical moments of improvisational co-creation of akyns of the two peoples are examined. Among them, there is a special highlight between the Kazakh akyn Suyunbai and the Kyrgyz akyn Katagan, the Kazakh akyn Sarbas and the Kyrgyz akyn Kalmyrza, the Kazakh akyn Kantarbai and Kyrgyz akyn Arystanbek. Along with the above stated in this article, the analyzed aitys between Katagan and Suyunbai and Arystanbek and Suyunbai the author comes to the conclusion that these different names belong to one and the same figure. Specific examples illustrate the relationship of the goodwill of the two peoples.

Besides akyns in some cases note and notice the negatives of the opposite side. The article also talks about the contributions of Kazakh and Kyrgyz akyns to the development of the spiritual culture of their peoples.

Keywords: aitys, national traditions, national mentality, national identities and features.

References

- 1 Ajtystanu. Gylymi zhinaq [Aitys Studies (Scientific Publication)] (Continuation-Print, Astana, 2013) [in Kazakh]
- 2 Omaruly B. Zar zaman adebieti [Literature of the Mourning Epoch] (Yelorda, Astana, 2005) [in Kazakh]
- 3 Kebekova B. Kyrgyz-kazak fol'klorduk bajlanyshy [Kyrgyz-Kazakh folk links] (Turar, Bishkek, 1985). [in Kyrgyz]
- 4 Ybyraiym B. Aitystyn aldaspany [Master of Aitys] (The newspaper «Kazakh Adebiety», October 25, 2015). [in Kazakh]

5 Umbetayev M. Pirim meniң – Sýjinbai! [My Patron – Suyunbai!] (Kazakh University, Almaty, 1992). [in Kazakh]

6 Kyrgyz ehl yrchylary [Kyrgyz People's Akyns] (Institute of literature and Art, Bishkek, 1994) [in Kyrgyz].

7 Zalkar akyndar [Great Akyns] (Institute of literature and Art, Bishkek, 1998) [in Kyrgyz]

Автор туралы мәлімет:

Дүйсенғазы Серікзат - Филология ғылымдарының кандидаты, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, қазақ әдебиеті кафедрасының доценті. Астана, Қазақстан.

Duisengazy Serikat - Candidate of Philology, Associate Professor of the Department of Kazakh Literature, L.N. Gumilyov Eurasian National University. Astana, Kazakhstan.

XFTAMP 16.21.61

Ж.А. Жақыпов¹, А. Доғдырбай

Л.Н. Гумилев ат. Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: ¹zhan.zhak58@gmail.com)

Фольклорлық жанрлар мәтінінің бастапқы және аяққы шендері

Андатпа. Мақалада қазақ ауыз әдебиеті жанрлары мәтіндерінің бастапқы және аяққы позицияларының ерекшеліктері лингвофольклортану тұрғысынан талданады. Фольклорлық мәтіндердің бастапқы және аяққы шендерінің жалпы мәтіндегі функциялары баяндалады.

Фольклорлық жанрлардың белгілі бір синтаксистік формулалармен басталып, солайша аяқталуы типтік құбылысқа жатады. Фольклортану ғылымы мұны жаттанды нәрседей қабылдайды. Алайда бұл позицияларды лингвофольклортану тұрғысынан қарағанда біраз жайттардың мәні ашылады, бастапқы және аяққы шендердің функциялары анықталады, олар: мәтіннің басталуының белгілері, баяндау барысына өту амалы, тақырып пен негізгі идеяны байланыстыру, сюжет пен мәтіннің субъективтік модальділігінің байланысын орнату, оқиғаны түйіндеу, ғибрат беру, мәтінді декодтауға ықпал ету.

Сонымен қатар бұл позициялардың прагматикалық мәні зор, ол оқырманды оқиғаға кірістіруінен, ақпаратқа қызықтыру, тарту, шығармаға ерекше көңіл аударудан, коммуникативтік ахуалды модельдеуден, белгі беру немесе мәтін бөліктерін межелелеуден, оқырманға эстетикалық әсер беруінен, мәтінде жалпы тартымды сарын туғызудан, оқырманға ерекше зейін қойғызу және оны қызықтыруынан көрінеді. Осы жайттардың бәрінің лингвистикалық бірліктермен берілу жолдары бар. Ол жолдар фольклорлық жанрлардың әр жанрында әртүрлі. Мақала «Қазақ фольклорын тілдік-жанрлық зерттеу» ғылыми жобасының шегінде жазылды.

Түйін сөздер: тұрғы, бастапқы шен, аяққы шен, мәтін, фольклорлық мәтін, фольклорлық жанр, формулалылық.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2018-124-3-116-127>

Кіріспе. Мәтін теориясында мәтіндік тұрғылар мәселесі елеулі орын алады. Солардың бірі – «күшті тұрғы» болып саналатын басталым мен аяқталымды белгілейтін шендер. Бұлар мәтін түзілімінде ерекше функциялар атқарады.

Мәтіннің бастапқы шені өте маңызды тұсы, осы тұста сөздерді таңдап-талғап қолданудың маңызы зор, себебі дұрыс таңдалған әр сөз негізгі идеяны беруге әсер етеді және оқырманның мәтінді дұрыс қабылдауына жол ашады.

**«Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы.
Филология сериясы» журналында мақала жариялау ережесі**

1. Журналдың мақсаты. Филология ғылымдарының өзекті мәселелерін, тіл және әдебиетті оқыту әдістемелерін және де ғылыми конференциялардың ең маңызды материалдарын, библиографиялық шолу мен сын пікірлерді көрсететін әдебиеттану және тілтану саласындағы мұқият тексеруден өткен түпнұсқа ғылыми жұмыстарды жариялау.

2. Журналда мақаланы жариялаушы автор Ғылыми басылымдар бөліміне (мекенжайы: 010008, Қазақстан, Астана қаласы, Қ. Сәтпаев көшесі, 2, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Бас ғимарат, 408 кабинет) қолжазбаның қол қойылған 1 дана қағаз нұсқасын тапсыру және **Word** форматындағы нұсқасын **vest_phil@enu.kz** электрондық поштасына жіберу қажет. Қағазға басылған мақала мәтіні мен электронды нұсқасы бірдей болулары қажет. Мақаламен бірге автордың жұмыс орнынан **Ілеспе хат** та тапсырылуы қажет. Мақалалар **қазақ, орыс, ағылшын** тілдерінде қабылданады.

3. Авторлардың редакцияға мақалаларды жіберуі «Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысында» басуға және шет тіліне аударып, қайта басуға келісiмiн бiлдiредi. Автор мақаланы редакцияға жіберу арқылы өз туралы мәліметтің дұрыстығына, мақала көшірілмегендігіне (плагиаттың жоқтығына) және басқа да заңсыз көшірмелердің жоқтығына, барлық көшірмелердің, кестелердің, сұлбалардың, иллюстрациялардың тиісті түрде рәсімдеуіне кепілдеме береді.

4. Ұсынылатын мақала көлемі (жеке деректер мен әдебиеттер тізімін қоса):

- мақалалар үшін - 8 ден 16 бетке дейін;
- сын пікірлер (монографияға, кітапқа) және конференция туралы пікір - 6 дан 12 бетке дейін.

5. Мақала мәтінінің пішіні:

- **Microsoft Word** (docx) форматындағы файлда;
- **Times New Roman** шрифінде;
- жақтау жолағы 2x2x2x2;
- 1,5 жоларалық интервалы;
- 14 кегл;
- мәтінді жақтау көлеміне сәйкестендіру керек;
- Әрбір азатжол қызыл сызықтан басталуы қажет (1 см шегініс);
- **транслитерация** Library of Congress (LC) жүйесінде жасалуы керек.

Мақаланы құру сұлбасы:

XҒТАР <http://grnti.ru/> - бірінші жолдың сол жақтауында;

Автор(лар) туралы метамәліметтердің мазмұны (Рәсімдеу үлгісі / Образец оформления статьи / Template қараңыз)

Автор(лар)дың аты-жөні – жолдың ортасында **қою әріппен** жазылады;

Мекеменің толық атауы, қаласы, мемлекеті (егер авторлар әртүрлі мекемелерде жұмыс істесе, онда автордың тегі мен тиісті мекеменің қасында бірдей белгіше қойылады) Автор(лар)дың **E-mail**-ы – жақша ішінде (*курсивпен*);

Мақала атауы – жолдың ортасында (жартылай қоюмен)

Аңдатпа – (100-200 сөз) формуласыз, мақаланың атауын мейлінше қайталамауы қажет; әдебиеттерге сілтемелер болмауы қажет; мақаланың құрылысын (кіріспе, зерттеу әдіснамасы мен әдістемесі, зерттеу нәтижелері, қорытынды) сақтай отырып, мақаланың қысқаша мазмұны берілуі қажет.

Түйін сөздер («Түйін сөздер» сөз тіркесі **жартылай қоюмен** белгіленеді) (5-8 сөз немесе сөз тіркестері) - Түйін сөздер зерттеу тақырыбын өте дәл бейнелеу керек, сонымен қатар, ақпараттық-ізвестіру жүйелерінде мақаланы жеңіл табуға мүмкіндік беретін мақала мәтінінің терминдерін және де басқа маңызды ұғымдарды қамтуы қажет.

Мақаланың негізгі мәтіні кіріспені, мақсат пен міндеттерді қоюлуын, зерттеу тақырыбы бойынша жұмыстардың шолуын, зерттеу әдістерін, нәтижелер/талқылау қорытынды қамтуы қажет (жоларалық интервал - 1, азат жол «қызыл жолдан» - 1 см, беттеу жолағы – еніне сай жасалады.

Кестелер, суреттер – аталғаннан кейін орналастырылады. Әр иллюстрация қасында оның аталуы болуы қажет. Сурет айқын әрі сканерден өтпеген болуы керек.

Мақаладағы формулалар тек мәтінде оларға сілтеме берілсе ғана нөмірленеді.

Жалпы қолданыста бар аббревиатуралар мен қысқартулардан басқаларына міндетті түрде алғаш қолданғанда түсініктеме берілуі қажет.

Қаржылай көмек туралы ақпарат бірінші бетте көрсетіледі.

Әдебиеттер тізімі. Мәтінде әдебиеттерге сілтеме тікжақшаға алынады. Мәтіндегі әдебиеттер тізіміне сілтемелердің нөмірленуі мәтінде қолданылуына қатысты жүргізіледі: мәтінде кездескен әдебиетке алғашқы сілтеме [1, 153 б.] арқылы, екінші сілтеме [2, 185 б.] арқылы т.с.с. жүргізіледі. Мақаланың негізгі мәтініндегі кітапқа сілтеме қолданылған беттерді көрсету керек (мысалы, [1, 45 б.].

Жарияланбаған еңбектерге сілтемелер жасалмайды. Сонымен қатар, рецензиядан өтпеген басылымдарға да сілтемелер жасалмайды (әдебиеттер тізімін, әдебиеттер тізімінің ағылшынша әзірлеу үлгісін төмендегі мақаланы рәсімдеу үлгісінен қараңыз).

Мақала соңындағы әдебиеттер тізімінен кейін библиографиялық мәліметтер орыс және ағылшын тілінде (егер мақала қазақ тілінде жазылса), қазақ және ағылшын тілінде (егер мақала орыс тілінде жазылса), орыс және қазақ тілінде (егер мақала ағылшын тілінде жазылған болса) беріледі.

Авторлар туралы мәлімет: аты-жөні, ғылыми атағы, қызметі, жұмыс орны, жұмыс орнының мекенжайы, телефон, e-mail – қазақ, орыс және ағылшын тілінде толтырылады.

6. Қолжазба мұқият тексерілген болуы қажет. Техникалық талаптарға сай келмеген қолжазбалар қайта өңдеуге қайтарылады. Қолжазбаның кейін қайтарылуы, оның журналда басылуына жіберілуін білдірмейді.

7. Электронды корректурамен жұмыс істеу. Ғылыми басылымдар бөліміне түскен мақалалар жабық (анонимді) тексеруге жіберіледі. Эксперттер ұсынылған мақалаға оның жариялау мүмкіндігі, жақсарту қажеттілігі немесе қабылданбауы туралы дәлелді қорытындысын қамтитын жазбаша сын пікір береді. Жарамсыз деп таныған мақала қайтара қарастырылмайды. Мақаланы түзетуге ұсыныс берген жағдайда авторлар үш күн аралығында мақаланың корректурасын жіберу керек. Мақаланың түзетілген нұсқасы мен автордың рецензентке жауабы редакцияға жіберіледі. Оң сын пікірлер алған мақалалар оларды талқылау және басылымға бекіту үшін журналдың редакциялық алқасына ұсынылады.

Журнал жиілігі: жылына 4 рет.

8. Төлемақы. Басылымға рұқсат етілген мақала авторларына келесі реквизиттер бойынша төлем жасау қажет (ЕҰУ қызметкерлері үшін - 4500 тенге; басқа ұйым қызметкерлеріне - 5500 тенге).

Реквизиттері:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»

КБЕ 16

БИН 010140003594

БИК TSES KZ KA

Счет в кодировке IBAN –

KZ 91998 BTV 0000003104

«За публикацию ФИО автора»

Provisions on articles submitted to the journal “Bulletin of the L.N. Gumilyov Eurasian National University. Philology Series”

1. Goal of the journal. Publication of carefully selected original scientific papers in the fields of literary studies, linguistics, reflecting the actual problems of philology, language and literature teaching methods, most significant proceedings of scientific conferences, bibliographic summaries and reviews.

2. An author who wishes to publish a paper in the journal must submit the paper in one hard copy (printed version), signed by the author, to the scientific publication office (at the address: 010008, the Republic of Kazakhstan, Astana, Satpayev St., 2. The L.N. Gumilyov Eurasian National University, Main Administrative Building, Office 408) and by e-mail **vest_phil@enu.kz** in **Word** format. At the same time, strict compliance between Word-version and the hard copy is required. And also the authors need to submit a cover letter.

Language of publications: Kazakh, Russian, English.

3. Submission of papers to the scientific publication office means the authors' consent to the right of the Publisher, the L.N. Gumilyov Eurasian National University, to publish papers in the journal and their re-publication in any foreign language. By submitting the text of the paper for publication in the journal, the author guarantees the correctness of all information about themselves, lack of plagiarism and other forms of unauthorized use in the article, proper formulation of all borrowings of text, tables, diagrams, and illustrations.

4. The recommended volume of the paper (including metadata and references):

- for papers – between 8-16 pages;
- for reviews (of monographs, books), reviews on conferences – between 6-12 pages.

5. Text formatting requirements:

- Microsoft Word file format (docx);
- Times New Roman font;
- the size of the fields 2 * 2 * 2 * 2;
- line spacing 1,0;
- size 14;
- text alignment in width;
- each paragraph beginning with the main line (indent 1 cm);
- transliteration is carried out according to the Library of Congress (LC) system.

Structure of the article:

IASTI <http://grnti.ru/> – first line, left

The content of the metadata about the author (see Рәсімдеу үлгісі / Paper template)

Initials and Surname of the author (s) – center alignment, italics

Full name of the affiliation, city, country (if the authors work in different organizations, you need to put the same icon next to the name of the author and the corresponding organization)

Author's e-mail (s) – in brackets (italics)

Paper title – center alignment (bold)

Abstract (100-200 words) must not contain formulas or repeat the content of the paper; it must not contain bibliographic references; it must reflect the summary of the paper, preserving the structure of the paper – introduction, methodology and research methods, research results, conclusion.

Key words (the phrase «Keywords» is bold) (5-8 words/word groups). Keywords must be extremely accurate to reflect the subject area of the study, include terms from the text of the paper and other important concepts that make it possible to facilitate and expand the possibilities of finding the paper by means of an information retrieval system).

The main text of the paper must contain an introduction, setting goals and objectives, a review of works on the research topic, research methods, results / discussions conclusion / conclusions – line spacing – 1, «main line» indent – 1.25 cm, justified alignment.

Tables, figures must be placed after the mention. Each illustration must be followed by the inscription. Figures should be clear, clean, and unscanned. Only those formulas referenced in the text are subjected to numbering.

All abbreviations and shprtenings, with the exception of obviously well-known, must be decoded when first used in the text.

Information about the financial support of the work is indicated on the first page in the form of a footnote.

References. In the text, references are indicated in square brackets. References must be numbered strictly in the order of mention in the text. The first reference in the text to a reference must have the number [1, 153 p.], the second – [2, 185 p.], Etc. The reference to the book in the main text of the article should be accompanied by an indication of the pages used (for example, [1, 45 p.]). Links to unpublished works are not allowed. Undesirable references to unlicensed publications are not recommended (examples of the description of the list of references, descriptions of the list of references in English, see below in the sample article).

At the end of the paper, after the list of references, it is necessary to indicate bibliographic data in Russian and English (if the paper is in Kazakh), in Kazakh and English (if the paper is in Russian) and in Russian and Kazakh (if the paper is in English language).

Information about the authors: last name, first name, patronymic, scientific degree, position, affiliation, full business address, telephone, e-mail – in Kazakh, Russian and English.

6. The manuscript must be carefully verified. Non-compliant manuscripts will be returned for revision. Returning for revision does not mean that the manuscript has been accepted for publication.

7. Work with electronic proofreading. Papers submitted to the Department of Scientific Publications (editing office) are sent for anonymous review. Experts give a written review of the submitted paper with a reasoned conclusion about the possibility of its publication, the need to send for revision or (rejection) of the paper. Papers that have received a negative review are not accepted for reconsideration. Authors should, within three days, send the proofreading of the paper if it is decided to finalize the paper. Corrected versions of papers and the author's response to the reviewer are sent to the editor. Papers with positive reviews are submitted to the editorial board of the journal for discussion and approval for publication.

Periodicity of the journal: 4 times a year.

8. Payment. Authors who have received a positive opinion on publication must pay to the following banking details (for ENU employees – 4,500 KZT, for outside organizations – 5,500 KZT):

Реквизиты:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»

КБЕ 16

БИН 010140003594

БИК TSES KZ KA

Счет в кодировке IBAN –

KZ 91998 ВТВ 0000003104

«За публикацию ФИО автора»

Положение о рукописях, представляемых в журнал «Вестник Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева. Серия Филология»

1. Цель журнала. Публикация тщательно отобранных оригинальных научных работ в области литературоведения и языкознания, отражающих актуальные проблемы филологических наук, методы преподавания языка и литературы, а также наиболее значимые материалы научных конференций, библиографические обзоры и рецензии.

2. Автору, желающему опубликовать статью в журнале, необходимо представить рукопись в твердой копии (распечатанном варианте) в одном экземпляре, подписанном автором, в Отдел научных изданий (по адресу: 010008, Казахстан, г. Астана, ул. Сатпаева, 2, Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилева, Учебно-административный корпус, каб. 408) и по e-mail vest_phil@enu.kz. При этом должно быть строго выдержано соответствие между Word-файлом и твердой копией. А также авторам необходимо представить **сопроводительное письмо**.

Язык публикаций: казахский, русский, английский.

3. Отправление статей в редакцию означает согласие авторов на право Издателя – Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева – публикации статей в журнале и переиздания их на любом иностранном языке. Представляя текст работы для публикации в журнале, автор гарантирует правильность всех сведений о себе, отсутствие плагиата и других форм неправомерного заимствования в рукописи, надлежащее оформление всех заимствований текста, таблиц, схем, иллюстраций.

4. Рекомендованный объем (включая метаданные и список литературы):

- для статей – от 8 до 16 страниц;
- для рецензий (на монографии, книги), отзывов о конференциях – от 6 до 12 страниц.

5. Требования к форматированию текста:

- формат файла Microsoft Word (docx);
- шрифт Times New Roman;
- размер полей 2*2*2*2;
- междустрочный интервал 1,0; – кегль 14;
- выравнивание текста по ширине;
- каждый абзац должен начинаться с красной строки (отступ 1 см);
- транслитерация осуществляется по системе Library of Congress (LC).

Схема построения статьи:

ГРНТИ <http://grnti.ru/> – первая строка, слева

Содержание метаданных об авторе (см. Рәсімдеу үлгісі/Образец оформления статьи/ Template)

Инициалы и фамилия автора(ов) – выравнивание по центру (начертание курсивом)

Полное наименование организации, город, страна (если авторы работают в разных организациях, необходимо поставить одинаковый значок около фамилии автора и соответствующей организации)

E-mail автора(ов) – в скобках (начертание курсивом)

Название статьи – выравнивание по центру (начертание полужирным)

Аннотация (100-200 слов) не должна содержать формулы, по содержанию повторять название статьи; не должна содержать библиографические ссылки; должна отражать краткое содержание статьи, сохраняя структуру статьи – введение, методологию и методику исследования, результаты исследования, заключение.

Ключевые слова (словосочетание «Ключевые слова» выделяется полужирным) (5-8 слов/словосочетаний). Ключевые слова должны предельно точно отражать предметную область исследования, включать термины из текста статьи и другие важные понятия, позволяющие облегчить и расширить возможности нахождения статьи средствами информа-

ционно-поисковой системы).

Основной текст статьи должен содержать введение, постановку цели и задач, обзор работ по теме исследования, методы исследования, результаты/обсуждение, заключение/выводы – межстрочный интервал – 1, отступ «красной строки» – 1,25 см, выравнивание по ширине.

Таблицы, рисунки необходимо располагать после упоминания. С каждой иллюстрацией должна следовать надпись. Рисунки должны быть четкими, чистыми, несканированными. В статье нумеруются лишь те формулы, на которые по тексту есть ссылки.

Все аббревиатуры и сокращения, за исключением заведомо общеизвестных, должны быть расшифрованы при первом употреблении в тексте.

Сведения о финансовой поддержке работы указываются на первой странице в виде сноски.

Список литературы. В тексте ссылки обозначаются в квадратных скобках. Ссылки должны быть пронумерованы строго по порядку упоминания в тексте. Первая ссылка в тексте на литературу должна иметь номер [1, 153 с.], вторая - [2, 185 с.] и т.д. Ссылка на книгу в основном тексте статьи должна сопровождаться указанием использованных страниц (например, [1, 45 с.]). Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нежелательны ссылки на нерцензируемые издания (примеры описания списка литературы, описания списка литературы на английском языке см. ниже в образце оформления статьи).

В конце статьи, после списка литературы, необходимо указать библиографические данные на русском и английском языках (если статья оформлена на казахском языке), на казахском и английском языках (если статья оформлена на русском языке) и на русском и казахском языках (если статья оформлена на английском языке).

Сведения об авторах: фамилия, имя, отчество, научная степень, должность, место работы, полный служебный адрес, телефон, e-mail – на казахском, русском и английском языках.

6. Рукопись должна быть тщательно выверена. Рукописи, не соответствующие техническим требованиям, будут возвращены на доработку. Возвращение на доработку не означает, что рукопись принята к опубликованию.

7. Работа с электронной корректурой. Статьи, поступившие в Отдел научных изданий (редакция), отправляются на анонимное рецензирование. Эксперты дают письменную рецензию на представленную статью с мотивированным заключением о возможности ее опубликования, необходимости направить на доработку или (отклонении) статьи. Статьи, получившие отрицательную рецензию, к повторному рассмотрению не принимаются. Авторам в течение трех дней необходимо отправить корректуру статьи в случае принятия решения о доработке статьи. Исправленные варианты статей и ответ автора рецензенту присылаются в редакцию. Статьи, имеющие положительные рецензии, представляются редколлегии журнала для обсуждения и утверждения для публикации.

Периодичность журнала: 4 раза в год.

8. Оплата. Авторам, получившим положительное заключение к опубликованию, необходимо произвести оплату по следующим реквизитам (для сотрудников ЕНУ – 4500 тенге, для сторонних организаций – 5500 тенге):

Реквизиты:

РГП ПХВ «Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева МОН РК
Столичный филиал АО «Цеснабанка»

КБЕ 16

БИН 010140003594

БИК TSES KZ KA

Счет в кодировке IBAN –

KZ 91998 BTV 0000003104

«За публикацию ФИО автора»

Редактор: Дихан Қамзабекұлы
Шығарушы редактор: І.Р. Құрманғалиев
Дизайн: І.Р. Құрманғалиев

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
ХАБАРШЫСЫ. Филология сериясы.
- 2018. - 3 (124). - Астана: ЕҰУ. 210-б.
Шартты б.т. - 26,2   Таралымы - 35 дана

Мәтін мазмұнына типография жауап бермейді.

Редакция мекенжайы: 010008, Қазақстан Республикасы,
Астана қаласы, Қ.Сәтпаев көшесі, 2.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Тел.: (87172) 709-500 (ішкі 31-413)

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің
баспасында басылды